

מאמר עירובי

קובץ חידושי תורה שהתלבנו בחבורת
הכולל הגבוה לעיון בישיבת הר עציון

עורכים:

אהרון ווסר

שלמה ליפשיץ

איציק וולטרס

עריכת לשון:

יהודה רזנברג

הגהה:

אביעד ברסטל

עימוד:

יונתן זנילמן

©

מסת"ב 1-23-7430-965-978 ISBN

ישיבת הר עציון, אלון שבות, גוש עציון 9043300

טלפון: 02-9937300

office@etzion.org.il

תשרי ה'תשפ"ד

In honor of our children Adam & Tamar,
Charlie and Theodora and our granddaughter
Libby.

שיהו דברי תורה מחודדים בפיכם

Sharon & Mordecai Kramer

Dedicated to

Alyssa Herman and Jeff Kronisch,

who have always welcomed רשות into their

היחיד with enthusiasm, warmth and joy.

יהי רצון שיזכו הם ומשפחתם להמשיך כך לאורך ימים
ושנים, לשלום ושלווה בארמנותם ולשובע שמחות בדיבוק

חברים.

-J.B.

In honor of our parents

Esther and Richard Joel

Leah and Howard Weintraub

Who always encourage our continued learning and
growth.

~Kira and Hillel

תוכן העניינים

11.....הקדמה

רשויות

19.....רשות הרבים / הרב יעקב מדן

55.....רשות היחיד / אהרון ווסר

89.....כרמלית / יעקב ליפשיץ

תקנת מבוי

105.....תקנת מבוי / שלמה ליפשיץ

119.....לחי / יונתן ברול

137....."למעלה מעשרים אמה" במבוי ובסוכה / אביעד שלמה מוריה

מחיצות

159.....פרוץ ועומד / איציק וולטרס

185.....לבוד / אהרון ווסר

207.....מחיצה שהגדיים בוקעין בה / אביגדור רוזנצוויג

225.....פסי ביראות / מתן קזימירסקי

253.....בקיעת רבים / אהרון ווסר

283.....מחיצה שאינה עשויה בידי אדם / דוד רטי

309.....שבת הואיל והותרה הותרה / איתן קלימן

קרפף

325.....קרפף שלא הוקף לדירה / הרב ברוך גיגי

351.....גזירת קרפף / אהרון ווסר

379.....דין רחבה / אסף חיים בהרב

תחומין

397.....תחום אלפיים אמה – שיטת הרמב"ם / אלדר בריס ודוד רטי

411.....מעמד ממוני של חפצים כקובע בדיני תחומין / הרב אליקים קרומביין

427.....תחומין בחפצים / מתן קזימירסקי

עירובי חצרות

447.....כל מקום שאוסרין ומערבין / איציק וולטרס

465.....חילוק רשויות – גגות, חצרות, קרפיפות ומבואות / אסף חיים בהרב

485.....אל יצא איש ממקומו ביום השביעי / שלמה ליפשיץ

499.....נספחים

הקדמה

בלב מלא שבח והודאה לנותן התורה, זוכים אנו לחזור ולשמוח לפניו בפירות הכולל הגבוה לעיון של ישיבת הר עציון. מני צאת הכרכים הקודמים חלפו כמה שנים בהן תורתו שבעל פה של הכולל המשיכה ונשמעה בין כתלי בית מדרשנו ביתר שאת וביתר עוז, אך מבלי הדפסתם עלי ספר. עתה, זוכים אנו לשוב ולברך על המוגמר ביציאתו לאור של כרך נוסף של עיונים תורניים החקוקים עלי ספר. תקוותנו ותפילתנו היא שספר זה, כקודמיו, יפריח את המחשבה ויתסיס את הלימוד בסוגיות שהוא דן בהן, ושיזכה, מעבר לכך, לעורר את העיון בשאלות היסוד של המסכת ולזרוע אור על סוגיות נוספות שאינן מוקדי המאמרים.

עולם הרשויות בשבת חוצה את חיי האדם לשני תחומים – הפרטי והכללי. רשות היחיד מציבה מחיצות המונעות את כניסת הרבים, ובכך היא מבדילה את רשותו של היחיד כמקום יחודי השונה מרשות הרבים. התורה מכריזה "אל יצא איש ממקומו ביום השבת", ובכך קובעת שיש ליחיד מקום משל עצמו, שבו הוא קבוע ואליו הוא שייך. האדם אינו עלה נדף המועף על ידי הרוח לכל עבר, אלא הוא מתקיים בעולם כיצור שיש לו מקום המיוחד עבורו. הקמת מחיצות והבדלת רשות היחיד מרשות הרבים הסמוכה לה על ידי המחיצות של רשות היחיד מעניקה לאדם מרחב אישי ונותנת לו עוגן בתוככי העולם. אדם הנע ונד על פני האדמה ללא מקום משל עצמו הוא גורם ארעי הנמצא על פני הקרקע המארכת אותו ואילו כאשר האדם קובע מקום לעצמו על ידי תיחומו ושימוש במקום, המקום נהיה כפוף לאדם והוא הופך להיות השליט. המקום האישי גם יוצר קביעות וסדר בחיי האדם – סדרי חייו, הן במחזור היומי והן במסעותיו למרחקים, מתחילים ומסתיימים בחזרתו לביתו. "וַתִּשְׁבְּתוּ הַרְמְתָה כִּי שֵׁם בֵּיתוֹ".

ביתו של אדם, המוקף מחיצות הנותנות אינטימיות ופרטיות לו ולמשפחתו, הוא המקום שבו האדם חי את חייו הפנימיים ומבטא את עולמו הרגשי והקיומי. האינטימיות הנדרשת למערכות יחסים אישיות ומשפחתיות מחייבת מקום המובדל מן הרחוב ופרוש משאון החיים. גם בתחום הקודש, המפגש בין האדם למקום ובין ישראל לאביהם שבשמים מתרחש בתוך מחיצות, בבית המקדש. קדושת המחיצות היא עקרונית למקדש, והאינטימיות היא חובה בעת התייצבות הכהן בקדש פנימה – "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש". במדרש מעניין למדי עומדים חז"ל על עדיפות הבית ועולם המחיצות עבור מפגש האדם עם המקום: "ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב 'והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב'... לא כאברהם, שכתוב בו הר, שנאמר 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ולא כיצחק, שכתוב בו שדה, שנאמר 'יצא יצחק לשוח בשדה', אלא כיעקב, שקראו בית, שנאמר 'ויקרא את שם המקום ההוא בית אל'" (פסחים פח.).

רשות הרבים, לעומת זאת, פתוחה בפני הכל. אין בה מחסומים או גדרות, וכל הרוצה להיכנס אליה נכנס. שאון החיים מתנהל בה בגאון. היא שואבת אליה את ההמונים, התורמים גיוון ועוצמות רבות למרחב הציבורי. תכונה זו מקנה לה עוצמה כלכלית ונותנת חופש לפרט לעשות ככל אשר יחפץ. אין הוא מוגבל במעשיו (למעט פעולות אשר יפגעו בחברו) ואין מצרים את צעדיו. הוא נמצא במרחב ונהנה מכך. ואולם אם יש לו מרחב וחופש פעולה, אין לו זיקה למרחב הזה. אין רשות הרבים מקומו של האדם המסתובב בה – אין לו אחריות כלפיה ואין הוא חש בה קביעות. הוא נהנה מעוצמותיה ומן האפשרויות הרבות שהיא מעניקה, אך אין היא נותנת לו פרטיות או ייחודיות. הקשר בין הרבים המסתובבים אתו בסרטיא ופלטאיא הוא תועלתני בעלמא, ואין בו מן הזיקה הקיומית המתקיימת בתוך רשות היחיד. רבים בוקעים ברחוב הראשי, אך אין קשר ביניהם. כל אחד רץ לדרכו וממהר לעיסוקיו מבלי לראות את האחר או להתחשב בו. כידוע, קרון רכבת או ככר השוק יכולים להיות מקומות שבהם הבדידות מורגשת ביותר, וכבר כתב מי שכתב על בדידות ההמונים (the lonely crowd).

ברם, הנגדה זו שבין רשות היחיד לרשות הרבים היא רק חלק מן הענין. היחיד זקוק לחברה, ואין הוא יכול להתקיים ספון בין מחיצותיו ללא מגע משמעותי עם אנשים אחרים. אדם הבונה את עולמו הקיומי על רשות היחיד בלבד לא יחזיק בו מעמד. לכן היחידים מתאגדים ויוצרים ציבור. וכך קיימת הנגדה כפולה למושג היחיד: יחיד כנגד רבים ויחיד כנגד ציבור. בעוד הרבים הם אוסף מזדמן ומקרי של יחידים הנמצאים בסמיכות זה לזה, הרי שהציבור יוצר קהילה, שהיא ישות אורגנית המורכבת מיחידים בעלי זיקה קיומית זה לזה, האוחזים במסורת זהה ובחזון משותף.

ההבחנות הללו, המוכרות מאד כשלעצמן, נמצאות בבסיס העולם הקיומי של מסכת עירובין. המסכת פותחת בסוגיות העוסקות ברשויות ובמתח שבין רשות היחיד ומחיצותיה, הבוקעות ועולות עד לרקיע, לבין רשות הרבים, הפרוצה לכל. רשות היחיד ורשות הרבים של תחילת המסכת עומדות זו כנגד זו: רשות הרבים המוצגת בה היא רשות הדורסת את רשות היחיד – "אתו רבים ומבטלי מחיצתא" – ורשות היחיד שלה היא רשות המתגוננת ומתבצרת כנגדה ע"י נעילת הדלתות ועצירת חדירת הרבים. ב'מאבק' על מעמדה של ירושלים כרשות היחיד או הרבים ההכרעה היא לטובת רשות היחיד, שכן "דלתותיה ננעלות בלילה", ועל ידי המחיצות הללו היא מסוגלת לבטל את בקיעת הרבים.

בפרקים הבאים, העוסקים בענייני תחומין, אין דנים על הגדרת מקום הקבע האישי של האדם אלא על מרחב הליכתו כמקום הראוי לו. לכן מקומו של האדם מתרחב וכולל את כל העיר ותחום אלפיים אמה. האדם זקוק לא רק למקום מוגן ופרטי אלא גם למרחבים. הוא רוצה להיות לא רק כיעקב, החי בתוך הבית, אלא גם כאברהם ויצחק, שכתוב בהם 'הר' ו'שדה'. אף אם אין השדה מעניק לו את האינטימיות של הבית, הוא עדיין רוצה לשוח גם בשדה, ולשם כך ניתן לו מקום של אלפיים אמה שבו הוא יכול להתהלך כמקומו, כל עוד

אינו מוציא את חפציו מרשות לרשות. אף שטח העיר נחשב כמקום הילוכו לענין תחומין, שכן העיר, על שלל רשויותיה, מהווה יחידה חברתית מינימלית בהיותה צורת ארגון חיים משותפת המספקת הגנה ויכולת קיום כלכלית לתושביה שהתקבצו לדור יחדיו. אין זו קהילה, אך התועלת הנובעת ממנה לחייו של האדם מספקת כדי להחשיב את העיר כמקומו לענין הליכה בתוכה.

השלב הבא במסכת הוא דיני עירובי חצירות. העירוב הופך את כלל החצר ליחידה אחת של מגורים. המושג השליט בסוגיות של עירובי חצירות הוא מושג ה'דירה', ומשמעותו היא גיבושם של דיירים מרובים ליחידה של קהילה משותפת החיה יחד את חייה. בכך, העירוב משלב בין הצורך בפרטיות ובמחיצות המאפשרות ביטוי רגשי של הפרט עם הצורך האנושי במפגש עם אנשים אחרים. היחיד ושכניו חוברים יחדיו להיות שכנים קרובים, על דרך הכתוב "טוב שכן קרוב מאח רחוק". יצירת מקום שבו משפחות אחדות הופכות להיות ישות אחת של חיים פרטיים משותפים היא הבשורה של תקנת עירובין והסיבה לכך שיש בה ערך חיובי ולא רק חששא בעלמא. כידוע, הגמרא מפליגה בחשיבות תקנת העירוב ("בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה 'בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני' ואומר 'חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דברי'"), וחשיבותה המחשבתית נעוצה בכך שהיא יוצרת גיבוש חברתי המבוסס על עולם ערכים משותף של קדושת השבת ואחוות שכנים.

תבנית דומה קיימת בנוגע לתלמוד תורה. תלמוד תורה יוצר ומבטא קשר בין האדם למקום, וזו הסיבה למרכזיותו בעבודת ה'. בכך הוא דומה לתפילה. על אף שדרכי הקשר וטיב הזיקה שונים, שניהם יוצרים מערכת יחסים בין האדם לקב"ה ועל כן שניהם מוגדרים על ידי המדרש כעבודה. היות והקשר בין האדם למקום מתקיים בראש ובראשונה בין היחיד לבין קונו, מובן שיש משמעות עמוקה לתלמוד תורה ביחיד. וכבר אמרו חז"ל (אבות ג, ו) שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו.

עם זאת, חז"ל הפליגו בשבח הלימוד ברבים, וכך אמרו (מכות י): "רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה, והיינו דא"ר יוסי בר' חנינא מאי דכתיב 'חרב אל הבדים ונואלו'? חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמטפשי... רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה, והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן".

ואולם, כפי שניתן לראות, מימרא זו מדגישה את התועלת הלימודית שבלימוד ברבים והיתרונות להבנת הסוגיות כאשר הלימוד נעשה ברבים. בכך היא דומה לרשות הרבים ויתרונותיה התועלתניים. כשם שמערכות טכנולוגיות וכלכליות מתפקדות טוב יותר ברשות הרבים, כך, להבדיל, תלמוד תורה דרבים עדיף על פני תלמוד תורה דיחיד. הידע המקיף של הרבים לעומת מגבלות היחיד מעניק יותר חומרים לניתוח, השוואה, הנגדה וביקורת הדדית,

המגבירים את הידע התורני ועוזרים בקנייתו. לכן רב אשי מדמה את רכישת הידע לרכישת מזון – "לו תבואה". בנוסף, הלומד לבד עלול להיגרר לטעויות ואי הבנות שידע ההמונים חוסך ממי שלומד בהמון – "אלא שמטפשיך" – כשם שגם יפספס את התובנות והחידושים של רבותיו, חבריו ותלמידיו היכולים להאיר את עיניו.

כל זה כמובן חשוב ביותר, שכן רכישת הידע והבנת התורה הם מרכיב מרכזי במצווה¹. ואולם הם אינם משקפים בהכרח זיקה קיומית בין הלומדים. ניתן ללמוד במוסד או בית מדרש עם מאות או אלפי לומדים ולהרוויח מהם באופן לימודי, מבלי שתיווצר שותפות נפשית או קשר עמוק. לשם כך נדרש מהלך נוסף של יצירת חבורה המושתתת על הזיקה הנפשית והקשר ההדדי שבין חבריה. לא בכדי עולם הישיבות בחר בכינוי "חבורה" לציין את הלימוד המתקדם של אברכים. ההלכה רואה בחבורה קבוצה שנועדה יחד במכוון ומתוך זיקה בין האחד לשני ולא קבוצה אקראית שהזדמנה במקרה למקום אחד. הן הלכות אכילת פסחים והן דיני זימון משקפים את התפיסה הזאת של החבורה כקבוצה מגובשת המקדמת מטרה משותפת. השימוש בכינוי "חבורה" לקבוצה מתקדמת הלומדת יחדיו בא לבטא את הזיקה והקשר שבין חבריה. תפיסה זו של חשיבות תלמוד תורה בחבורה בעלת שותפות קיומית באה לידי ביטוי גם במשנה האמורה במסכת אבות שהוזכרה לעיל ובפסוקים שהיא מצטטת כדי לבטא את הרעיון של השראת השכינה בקרב חבורת הלומדים וזיקתם לקב"ה: "רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר 'אלקים נצב בעדת איל'. ומנין אפילו חמשה? שנאמר 'ואגודתו על ארץ יסדה'. ומנין אפילו שלשה? שנאמר 'בקרב אלקים ישפוט'. ומנין אפילו שנים? שנאמר 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע'". כל הביטויים המודגשים המציינים את הקבוצה – עדה, אגודה, רעות – מבטאים את עקרון החבורה המלוכדת.

ב"ה זכינו בבית מדרשנו ליחידים בעלי עולם פנימי אישי מלא, העוסקים בתורה בתוך רשות היחיד הפרטית והאינטימית של ביתם ומשפחתם וגם נמצאים ברשות הרבים של בית המדרש וממלאים את אסמיהם בהמון תבואה. ברם, מעבר לכך, הם מהוים חבורה מלוכדת הלומדת יחדיו כקבוצה בעלת זיקה קיומית ושאיפות תורניות משותפות להגדיל תורה ולהאדירה.

חז"ל הדגישו שהבית החשוב ביותר אינו הבית החומרי, שבין מחיצותיו האדם מתגורר, אלא הבית הנפשי של המשפחה. מושג ה'בית' הוא מושג הלכתי מרכזי בתחומים רבים (כפרת יום הכפורים, קרבן פסח, הפלאה, יבום, ירושה, אכילת תרומה, אבלות, נר חנוכה ועוד), והוא כולל את אשתו של האדם ומשפחתו. בנידון דידן, ניתן לקבוע מתוך הערכה רבה שהבתים השותפים לעירובי החצירות התורניים ושיתופי המבואות הקיומיים בכולל שלנו

¹ הביטוי המובהק לכך הוא בחירתו של הרמב"ם להציב את הלכות תלמוד תורה בספר המדע. סקירה מקיפה ומעולה על מרכיבי החווייה והידע במצוות תלמוד תורה נמצאת בספרו של הרב זווין "לאור ההלכה". כפי שהוא מציין שם, התזה הבסיסית פותחה על ידי האדמו"ר הזקן בשולחן ערוך הרב.

כוללים את כלל בני הבית. האברכים ונשותיהם שותפים מלאים לחזון תלמוד תורה בהיקף ובעומק של הכולל ונושאים יחדיו את עבודת הקדש של נשיאת הארון. פירות המאמץ הזה, שחלקם באים לידי ביטוי בקובץ הזה, הם פירות משותפים, והברכות על הפירות הללו והסיפוק שבהגשמת "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'", והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך, ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך" שייכים לכולם.

קיום מסגרת לימודית מתקדמת המוקדשת לעיון והעמקה והחזקתה דורשים חזון, משאבים והשקעה מרובה. הכולל בא לעולם מתוך חזון משותף של אבא זצ"ל ותלמידו הנאמן, הרב חיים בלטר יב"א. פירות הספר הזה, כשאר לימוד הכולל, יעמדו לזכותם. קיומו, החזקתו וטיפוחו של הכולל לאורך השנים דורשים שותפים רבים. ברכה נאמנה שלוחה לכל המסייעים לדבר מצווה בתמיכה ובדאגה לצרכי הכולל, בפיתוחו ובהתפתחותו הגשמית והרוחנית.

יבורכו ממעון הברכות כל השותפים בניהול הישיבה וטיפוחה כמעוז תורני, ובהם כל בעלי התפקידים ועובדי הישיבה, למקטן ועד גדול, השוקדים יומם ולילה ע"מ שקול התורה יישמע בבית מדרשנו מתוך רווחה ומיעוט טרדה. ברכת יישר כוח עצום והכרת הטוב מגיעה ליוזמי הספר ולעורכיו, שעשו מלאכתם אמונה והוציאו מתחת ידם דבר מתוקן.

ועל כולנה, ברכה והודאה לחונן לאדם דעת, שבחר בעמו ישראל באהבה, על ששם חלקנו מיושבי בית המדרש וזיכנו ללמוד את תורתו הקדושה בארץ קדשו. בצאת כרך זה לאור עלינו להודות גם על רחמיו וחסדיו, ש"מדבר מלטתנו ומחליים רעים ונאמנים דליתנו", ואף זיכה אותנו ללמוד וללמד בימי הדבר והחולי. ובזאת נישא כפים בתפילה ותחנון לעתיד שיאיר עינינו בתורתו וינחנו בדרך האמת והשלום, הצדקה והחסד לאורך ימים טובים.

משה ליכטנשטיין

אלון שבות, ערב שבת בראשית תשפ"ג